

2. Ніколаєва, І. Філософія екзистенціалізму як найбільш особистісно орієнтована течія XX століття. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 29. С. 120–125. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.29.16> (дата звернення: 18.11.25).

3. Паньків, М. В. Вплив філософії Ф. Ніцше та Ж.-П. Сартра на екзистенційну та соціальну філософію XX–XXI ст. : бакалаврська робота. Івано-Франківськ : Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 48 с. URL: https://lib-old.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/23439/1/Паньків_Рохман.pdf (дата звернення: 18.11.25).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-14>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕТИКИ ТА ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Огаренко Є. С.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри політології

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

В історичні епохи руйнації усталеного геополітичного порядку актуальності набуває проблема протирічного співвідношення етики і політики. Такою, наприклад, в давньогрецькій філософії була епоха еллінізму. Однією з центральних проблем цієї епохи була евдемоністична проблема, тобто проблема можливості та шляхів досягнення особистого щастя в ситуації девальвації усталених полісних цінностей і, як наслідок, розгубленості та нестійкості людського існування. І хоча проблема щастя як блага була центральною і в дослідженнях Аристотеля (зокрема, в «Нікомаховій етиці»), вирішувалась вона з точки зору пріоритету суспільного блага, а не особистого.

На рубежі XX ст. філософія гостро відчувала геополітичну кризу, що насувалася на Європу. Ф. Ніцше, що називав себе «імморалістом» і був поза політикою, скептично ставився до німців, а державу розглядав як інструмент підкорення «вільного розуму», висунув тезу про «надлюдину», яка, за іронією долі, була пізніше вправно адаптована нацистською ідеологією. Приблизно в той самий час виникла і неокантіанська філософська антропологія, невід'ємна від

етичного виміру людського існування. З точки зору неокантіанців, історія невід'ємна від ціннісного вимірювання. Цінності – мотиватори поведінки, що мають значення для тих, хто їх визнає. Цінність – щось важливе, але не обов'язково фізично існуюче. «Цінності не є, вони значать» – теза, що запровадили у філософській обіг неокантіанці. Ідеологія є сферою, де через поняття цінностей перетинаються етичне і політичне.

Початком кризової геополітичної епохи став початок ХХІ століття. На нашу думку, питання співвідношення політики і етики з урахуванням набутого історичного досвіду варто розглядати не в онтологічній (що є первинним, а що – вторинним), а в деонтологічній (від грец. δέον – належне) площині. Термін «деонтологія» був введений філософом-утилітаристом І. Бентамом, який розглядав етику як вчення про моральні цінності, а деонтологію як вчення про моральні обов'язки. Автор концепції «морального компромісу» К. Г. Баллестрем, використовував для ілюстрації свого погляду на співвідношення етики та політики відому формулу Отто фон Бісмарка «політика – мистецтво можливого». А саме: з одного боку, максима «політика є мистецтво можливого» ставить певні межі моралізації політики, з іншого боку, етика, своєю чергою, визначає можливі межі, за які політик не може вийти без ризику стати політичним трупом.

Не можна погодитись з інтерпретацією концепції К. Г. Баллестрема, що міститься в статті З. Самчука «Визначеність етичних пріоритетів як двоєдина проблема соціального буття та соціально-філософського дослідження». Автор, зокрема, пише: «Мораль і політика є складовими двоєдиного живого нерву повсякденного життя мільйонів людей. Для того, щоб подолати відчуженість світоглядних формул від реального життя, щоб зробити їх адекватними й корелятивно сумірними життю, необхідно конституювати їх невід'ємним елементом людини, котра є суб'єктом і об'єктом як політики, так і моралі. Відтак, співвідношення політики та моралі доцільно сформулювати наступним чином: політика настільки моральна, наскільки моральні суб'єкти політичного процесу» [3, с. 190].

На нашу думку, політична і етична мотивація поведінки в конкретній ситуації прийняття політичного рішення можуть бути несумісними, але це не означає, що політика і етика не можуть співіснувати в більш широкому культурно-історичному полі, в якому перебуває людство в цілому, або окрема соціальна спільнота. Неокантіанці розглядали культуру як сферу, де народжуються сенси, які мають ціннісне значення. Саме в цьому, за неокантіанською парадигмою мислення, специфіки філософського знання: це знання про наявність смислового стрижня буття у вигляді цінностей.

Тобто мова йде про певний обов'язок політика перед спільнотою людей, що «обтяжена» культурним виміром існування. Сам політик може й не усвідомлювати цей обов'язок як моральний, він для нього може бути технологією професійного самозбереження, що власне і акцентував ще Н. Мак'явеллі.

Тенденція розвитку сучасних держав (зокрема, таких впливових демократій, як США) в бік авторитаризму в поєднанні з тенденціями розвитку сучасних інформаційних технологій, на наш погляд, тяжіє до сценарію, що був запропонований К. Шміттом в концепції нового «номосу» Землі, тобто появи держав-континентів. За К. Шміттом, поява держав-континентів є історичною необхідністю, але для цього потрібно подолати територіальну логіку національних держав. Потрібна базова однорідність держав за аналогією з імперією, але за умови, що вона не обмежується лише інституційною єдністю та захистом суверенітету (як у Римській імперії), але забезпечить соціокультурну єдність населення [5]. Саме забезпеченню соціокультурної єдності «великого простору» можуть сприяти сучасні сценарії державної суверенізації Інтернет.

На сторожі державності сучасного Китаю стоїть «великий китайський фаєрвол» – китайська система фільтрації інтернету. Платформи «Фейсбук» і «Твіттер» заблоковані китайським урядом, заблоковані китайська й англійська версії інформаційного сайту «Блумберг ньюс», у віртуальному просторі немає згадки про студентські протести на площі Тяньаньмень, про тибетського Далай – ламу. [4, с. 93]. Але якщо багато країн вдається до колективного редагування, їхні наміри фільтрувати інформацію виглядатимуть законно. Якщо ж до спілки увійдуть інші країни, то вони завоюють прихильність великих гравців і водночас здобудуть нові корисні технічні навички та обладнання [4, с. 97].

Оновлення геополітичного порядку може відбуватися за ідеологією «повернення до власних витоків», що невід'ємна від культурно-ціннісних витоків. Такі тенденції сьогодні очевидні і в США, і в Європі, про що свідчить, зокрема, зростання впливу на політику консервативних партій не лише внаслідок «циклічного маятника» електоральних очікувань. Ці тенденції ставлять в сучасний політичний порядок денний філософську проблему співвідношення політики і культури, яка ще на початку XX століття була поставлена у неокантіанській філософії.

Значення ідеологеми «повернення до власних витоків» варто проілюструвати на прикладі специфічного шляху модернізації сучасного Китаю, де в багатьох містах зберігаються пам'ятники Конфуцію. Проблема «виправлення імен» («чжан мін») як способу метафізичного

впливу на соціальне і політичне буття стала одною із ключових у філософському доробку Конфуція. Конфуція, безумовно, не можна віднести до ідеологів китайської модернізації, що почалася у 80-ті роки XX століття і набула вигляду «китайського дива» на початку XXI століття, але деякі особливості впровадження цієї реформи свідчили, що вона не копіювала моделі західної модернізації, а враховувала власні культурно-історичні традиції, зокрема, цінності селянських верств населення.

Зокрема, розглядаючи в книзі «Адам Сміт у Пекіні: родовід двадцять першого століття» особливості економічного розвитку Китаю у XX столітті, один із фундаторів теорії світ-системного аналізу Дж. Аррігі зауважив, що в основі Китайської соціалістичної революції лежала особлива китайський інтерпретація марксизму-ленізму. Ця ідеологічна інновація, на думку автора, мала два головні компоненти. По-перше, вчення про революційне повстання мас було замінено тим, що Мао Дзедун визначив як орієнтування на маси. Тобто партія повинна бути не лише вчителем, а й учнем мас. По-друге, соціальною базою для КПК стало селянство, а не пролетаріат. Під впливом обставин КПК та Червона армія були змушені влаштуватися серед бідного селянського населення віддалених районів. Партійно-армійські сили перетворили нижчі верстви китайського села на потужну революційну силу і самі формувалися під впливом сподівань та цінностей цих верств.

Це, на думку Дж. Аррігі, допомагає зрозуміти, чому до і після реформ китайська модернізація взяла собі за основу не просто відтворення промислової революції Заходу, але відродження власної, що мала селянське коріння «революції старанності». Також це допомагає зрозуміти, чому за Мао тенденція до зародження міської буржуазії з-поміж державно-партійних діячів та інтелектуалів здійснювалася за допомогою їх «перевиховання» в селі [1].

В українському політичному просторі проблема співвідношення політики і етики є актуальною у зв'язку із сучасною політичною стратегією «відновлення історичної пам'яті» на тлі поверхового розуміння регіональної культурно-історичної строкатості українського політичного простору. Відома дослідниця з української регіоналістики Я. Верменич, зокрема, зазначає: «проблеми міської аури, міського менталітету як складові проблеми міського середовища висвітлені поверхово» [2, с. 350]. Впроваджуючи стратегію «відновлення історичної пам'яті» в контексті євроінтеграційних прагнень України, варто дотримуватись певних правил політичної деонтології.

Спробуємо сформулювати одне із правил політичної деонтології, яке можна розглядати як своєрідну інтерпретацію етичної настанови

даосизму «вей-у-вей» («діяння-не-діяння»): дотримуйся правила обережного втручання в регіональні культурно-історичні традиції, оскільки останні пов'язані з особистісною сферою сенсотворення і наслідки такого втручання можуть бути непередбачуваними.

Література

1. Arrighi G. Adam Smith in Beijing: Lineages of the Twenty-First Century. London ; New York, 2009. 432 p.
2. Верменич Я. В. Південна Україна на цивілізаційному пограниччі. Київ, Інститут історії України НАН України, 2015. 482 с.
3. Самчук З. Визначеність етичних пріоритетів як двоедина проблема соціального буття та соціально-філософського дослідження. *Філософія освіти*. 2007. № 1(6). С. 181–193.
4. Шмідт Е., Коен Д. Новий цифровий світ. / пер. з англ. Г. Лелів. Львів, 2015. 368 с.
5. Schmitt K. The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum. Telos Press Publishing, 2006. 372 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-15>

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Орденів С. С.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського
м. Київ, Україна*

Загальновідомо, що аксіологічні засади розвитку постіндустріального суспільства пов'язані зі зростанням ролі знань, накопиченням інформації та розвитком нематеріального сектору економіки. Термін «постіндустріальне суспільство» увів у науковий обіг американський соціолог Д. Белл у другій половині ХХ ст. На його думку під впливом науково-технічного прогресу суспільство переходить із індустріальної у постіндустріальну фазу розвитку, коли продуктивні сили зосереджуються переважно на виробництві нематеріальних продуктів і послуг. Вважається, що в постіндустріальному суспільстві знання та інформація є найціннішими ресурсами, а наука стає рушійною силою